

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
ТА КРИМІНАЛІСТИКА**

ДІДЕНКО Є. В.,
кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та безпеки
підприємництва
(Академія рекреаційних технологій
і права)

УДК 343.124

**ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО
НА СТАДІЯХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

У статті розглядаються особливості допиту потерпілого (як особливого суб'єкта кримінального процесу) на стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження згідно з положеннями нового Кримінального процесуального кодексу України.

***Ключові слова:** потерпілий, допит, досудове розслідування, судовий розгляд кримінального провадження.*

В статье рассматриваются особенности допроса потерпевшего (как особого субъекта уголовного процесса) на стадиях досудебного расследования и судебного рассмотрения уголовного производства согласно положениям нового Уголовного процессуального кодекса Украины.

***Ключевые слова:** потерпевший, допрос, досудебное расследование, судебное разбирательство уголовного производства.*

In the article considers features of the interrogation of the victim (as a special subject of criminal proceedings) in the stages of pre-trial investigation and trial of criminal proceedings in accordance with the provisions of the new Criminal Procedure Code of Ukraine.

***Key words:** victim, interrogation, pre-trial investigation, trial of criminal proceedings.*

Вступ. Досудове розслідування є процесуальною діяльністю уповноважених органів, визначених ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), яка спрямована на розкриття кримінальних правопорушень і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили. У ході цієї діяльності органи досудового розслідування провадять у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку слідчі (розшукові) дії, спрямовані на з'ясування обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Відповідно до КПК України (ст. ст. 42, 55) найчастіше учасниками кримінального провадження є підозрюваний (обвинувачений) та потерпілий, а одним із джерел доказів є їх показання, які отримуються на допиті [1]. Саме тому, на нашу думку, буде доцільним розглянути особливості допиту потерпілого на стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Результати дослідження. Проблема проведення допиту та вдосконалення його процесуальних, організаційних, тактичних аспектів розглядалася в працях Ю.П. Алєніна, Р.С. Белкіна, В.К. Весельського, В.І. Галагана, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.М. Тертишника, П.В. Цимбала, Ю.В. Шепітька, С.А Шейфера та інших вчених, більшість із цих праць опубліковані до прийняття нового КПК України.

Допит – слідча дія, в процесі якої слідчий отримує від особи відомості, що мають значення для кримінального провадження та встановлення об'єктивної істини і забезпечення правильного застосування закону [2, с. 182]. Допит – одна з найпоширеніших слідчих дій зі збирання доказів. Завдання слідчого полягає в отриманні від особи, яку він допитує, відомостей про подію кримінального правопорушення, про осіб, котрі його вчинили, про інші обставини, які мають значення для кримінального провадження. Погоджуємося з Ю.В. Шепітько в тому, що допит – одна з найскладніших слідчих дій, проведення якої вимагає від слідчого високої загальної і професійної культури, глибокого знання психології людини [3, с. 218].

Потерпілий є специфічним суб'єктом допиту. Його особливе становище визначається багато в чому своєрідними психічними переживаннями, зумовленим кримінальним правопорушенням та його наслідками. Необхідною передумовою успішного проведення допиту є підготовка до нього, яка охоплює низку конкретних заходів: по-перше, вивчення матеріалів кримінального провадження; по-друге, ознайомлення з даними про особу допитуваного; по-третє, складання плану допиту.

Планування – це логіко-мисленнєвий процес, який включає аналіз питань, що підлягають вирішенню, їх чітку послідовність. Планування слід розглядати як сукупність складних розумових операцій, що спрямовані на формування завдань розслідування та визначення найбільш раціональних та ефективних шляхів їх розв'язання, котрі забезпечують всебічне і повне доказування в кримінальному провадженні [2, с. 183].

У показаннях потерпілих зустрічаються: 1) різноманітні перебільшення про деякі моменти пережитих подій; 2) узагальненість у початкових поясненнях і показаннях про дії винних осіб; 3) прогалини, пропуски в описах деяких важливих елементів події; 4) помилки щодо послідовності розвитку – плутанина, перестановка при відтворенні окремих деталей і безкомпромісність дій конкретних учасників кримінального правопорушення. Тому при допиті потерпілого необхідно враховувати глибину психічних переживань і тих чинників, які визначають його психічний стан. Оскільки відразу після скоєння кримінального правопорушення психічний стан потерпілого може зашкодити дачі повних і достовірних показань, рекомендується не поспішати з допитом. Проте не слід відкладати допит на довгий час, оскільки може розпочатися процес забування і при цьому збільшується можливість впливу на показання потерпілого сторонньої інформації.

У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для його життя і здоров'я, тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження може звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит такого потерпілого в судовому засіданні. У цьому випадку допит потерпілого здійснюється в судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду [1, ст. 225].

Відповідно до чинного законодавства процес допиту потерпілого регулюється ст. 224 КПК України, де зазначаються основні вимоги до проведення цієї слідчої дії. Звичайно, показання потерпілого, як і показання інших учасників процесу, не мають заздалегідь установлені доказової сили; вони підлягають перевірці поряд з іншими зібраними доказами в справі й оцінці слідчим за його внутрішнім переконанням.

Аналіз дослідження питань тактики допиту свідчить, що фахівці значну увагу приділяють проблемам допиту під час досудового розслідування і менше – допиту в суді. Найбільш раціональну концепцію допиту запропонував російський науковець Р.С. Белкін, який наукові положення і практичні рекомендації, що стосуються допиту, згрупував у три блоки: 1) психологічний; 2) правовий та моральний; 3) тактичний і організаційно-технічний. До блоку психологічних положень належать: положення загальної психології про психологічні процеси, які впливають на формування свідчень (сприйняття, запам'ятовування, види і властивості пам'яті, відтворення та ін.), а також положення судової психології, які відображають специфіку процесу спілкування між учасниками допиту, психологічний вплив обстановки на допиті, викриття неправдивих свідчень. Такі визначення свідчать про те, що тактика допиту в цілому й окремі її елементи мають базуватися на психологічному ґрунті.

Блок правових і моральних положень включає питання процесуального порядку допиту, його етики та інше. Він органічно поєднаний із тактичним блоком. Це зумовлено як тісними зв'язками тактики з нормами процесуального права, так і змістом тактичних прийомів [4, с. 63–64].

Згідно зі ст. 353 КПК України потерпілий допитується за правилами допиту свідків. Допит потерпілого проводиться перед допитом свідків. Крім того, потерпілий, як учасник кримінального процесу, не виводиться із залу судового засідання. Показання потерпілого є не лише джерелом доказів, але й засобом захисту його інтересів. Потерпілому надана законодавством можливість брати активну участь у судовому слідстві. Так, після з'ясування в обвинувачених про визнання чи невизнання ними своєї вини, суд вислуховує думку потерпілого про порядок дослідження доказів. Норми КПК закріпили важливе положення про рівні права потерпілого в судовому розгляді з обвинуваченим, захисником, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їх представниками щодо подання доказів, участі у дослідженні та заявленні клопотань, під час судового розгляду потерпілий має право надавати докази, брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експерту [4, с. 81].

Крім цього, потерпілий несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання (ст. 384 КК) і водночас не несе відповідальності за відмову давати показання. Тому погоджуємося з твердженням М.І. Гошовського й О.П. Кучинської про те, що «можливість вільно, на власний розсуд розпоряджатися своїми правами в процесі попереднього розслідування й судового розгляду кримінальної справи складає одну з особливостей діяльності потерпілого порівняно з прокурором» [5, с. 127].

Ці особливості правового статусу потерпілого прокурор повинен враховувати при його допиті; крім того, він повинен враховувати, що потерпілий ознайомився з матеріалами справи, а також те, що він зацікавлений у викритті обвинуваченого, його покаранні, відшкодуванні збитків. Водночас трапляються випадки, коли потерпілий байдуже ставиться до наслідків розгляду справи і до того, як буде засуджений обвинувачений. Можливі й випадки, коли потерпілий зацікавлений у тому, щоб обставина події кримінального правопорушення не була встановлена. Таке ставлення зумовлене різними причинами: почуттям жалю до нього і його сім'ї, сорому, домовленістю; шантажем і погрозою з боку обвинуваченого, його родичів та друзів та інше. Тому визначення ступеня і напрямку такої зацікавленості потерпілого є важливою умовою правильного застосування тактичних прийомів його допиту. Визначити ступінь зацікавленості прокурору допомагають дані про особистість потерпілого, характер його взаємин з обвинуваченим, його ставлення до справи і поведінка під час досудового і судового слідства, в тому числі активність при виконанні своїх процесуальних прав, зміст і спрямованість його свідчень, розмір позову і низка інших особливостей.

У зв'язку з цим допит потерпілого повинен бути використаний прокурором для одержання від нього максимально повної інформації про відомі йому фактичні обставини, а також даних про фактори, що впливають на повноту й добросовісність показань.

Щоб одержати від потерпілого достовірні показання, необхідно ретельно з'ясувати як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, в тому числі: за яких обставин здійснилася подія, на що в цей час була звернута його увага, в якому стані він перебував: страх, переляк, хвилювання; які дії особисто здійснював: кликав на допомогу, чинив опір, намагався втекти, хто йому в цьому допомагав, чим обґрунтовані його висновки, думки.

Під час допиту в умовах судового слідства має значення кожна деталь, у тому числі й тон, яким буде поставлене запитання. Закон надає право прокурору в разі суттєвих розходжень у показаннях у суді і досудовому слідстві, а також при відмові від показань суб'єкта заявляти клопотання про оголошення свідчень, які він давав раніше. Такий захід може надати значну перевагу прокуророві. Разом із тим після оголошення показань довіра до допитуваного може бути значно підірвана, в тому числі і в судді.

Прокурору необхідно враховувати, що на показання потерпілого впливають умови судового допиту. Тому прокурору немає потреби робити зауваження або коригувати потерпілого, необхідно дати йому можливість повністю висловитись, а потім шляхом постановки запитань доповнити і деталізувати прогалини в його показаннях та уточнити інформацію про обставини, які мають суттєве значення для справи [4, с. 82].

Для перевірки достовірності показань потерпілого застосовують ті самі тактичні прийоми, що і стосовно свідка. Водночас прокурор повинен враховувати, що потерпілий після розгляду всіх доказів може доповнити судові провадження, і він має передбачити таку ситуацію. Практика свідчить, що суди оцінюють показання потерпілих разом з іншими доказами, що забезпечують постанови судових рішень, які ґрунтуються на законі.

Сучасні умови боротьби зі злочинністю вимагають від слідчого високого рівня професіоналізму і все більшої майстерності в боротьбі зі злочинністю. Він повинен володіти не тільки правовою, але й логіко-психологічною культурою, сильним характером і волею. У розкритті злочину важливим способом одержання показань є допит свідка і потерпілого. За його допомогою одержується і перевіряється значна кількість інформації, яка є необхідною для встановлення істини в кримінальній справі. Значну роль у допиті відіграє знання логіки, особливо при формулюванні запитань, визначенні їх послідовності, при аналізі й оцінці одержаної інформації. Ефективність допиту значною мірою визначається тим, наскільки правильно сформульовані запитання. Таким чином, знання законів і правил логіки дає можливість при розслідуванні кримінальних справ домагатись їх ефективності і приймати правильні рішення, в цьому аспекті суттєву роль відіграє проблема запитань у практичній діяльності слідчого. Суворе дотримання слідчим чинного законодавства, законності і справедливості під час проведення допиту – гарантія забезпечення конституційних прав і свобод громадян України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Ряшко О.В. Допит свідка та потерпілого на стадії досудового розслідування: юридично-психологічний аспект / О.В. Ряшко // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2009. – № 3. – С. 181–191.
3. Шепитько Ю.В. Теория криминалистической тактики / Ю.В. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с.
4. Каркач П.М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України: навч. посіб. / П.М. Каркач. – Х. : Право, 2013. – 184 с.
5. Гошовський М.І. Потерпілий у кримінальному судочинстві / М.І. Гошовський, О.П. Кучинська. – К., 1998. – 189 с.
6. Практика застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів // Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України, Управління узагальнення судової практики Верховного Суду України [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F18D7A1BB319E390C3256FA1004EFFDD?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=F18D7A1B319E390C3256FA1004EFFDD&Count=500&>.

7. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачено права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму Верховного суду України від 2 липня 2004 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/A78739119E3E2563C3256F08002065BA?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=A78739119E3E2563C3256F08002065BA&Count=500&>.

КИРПА С. С.,
ад'юнкт кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.1

СПІВВІДНОШЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ І ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті аналізуються основні засади та принципи кримінального провадження, загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії. Досліджується відповідність негласних слідчих (розшукових) дій основним засадам та принципам кримінального провадження. Констатується необхідність внесення змін до чинного кримінально-процесуального кодексу, що дасть можливість усунути досліджувані недоліки на стадії досудового розслідування кримінального провадження.

Ключові слова: *принципи кримінального провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, слідчі дії.*

В статье анализируются основные задачи и принципы криминального производства, общие положения о негласных следственных (розыскных) действиях. Исследуется соответствие негласных следственных (розыскных) действий основным задачам и принципам криминального производства. Констатируется необходимость внесения изменений в действующий криминально-процесуальный кодекс, что даст возможность устранить исследуемые недостатки на стадии досудебного следствия в криминальном производстве.

Ключевые слова: *принципы криминального производства, негласные следственные (розыскные) действия, следственные действия.*

Primary frameworks and principles of criminal proceedings, as well as terms of covert investigative (detective) actions, were analyzed. Compliance of covert investigative (detective) actions with basic frameworks and principles of criminal proceedings was investigated. It was concluded, that some changes are needed to the current Code of Criminal Procedure, which will provide an opportunity to eliminate the shortcomings on the stage of prejudicial preliminary investigation.

Key words: *framework for criminal proceedings, covert investigative (detective) action promptly, investigatory actions.*

